

Bevezető a „Film a digitális korban I.” összeállítás elé

*Tulajdonképpen mi az, ami ma „lefilmezhető”?
És mi az, ami válaszként „teoretizálható”?
(B. Ruby Rich)¹*

A digitalizáció megragadása azért is rendkívül összetett feladat, mert míg látszólag radikálisan átalakította a kortárs fogyasztói kultúrát és médiát, annak jónéhány elemét, mechanizmusát teljesen érintetlenül hagyta; ráadásul az időközben történt változások, más gazdasági és társadalmi folyamatokkal összekapcsolódva, nem mindig tudhatók be a digitalizáció direkt következményeinek. Nincs ez másképp akkor sem, ha a film helyzetét nézzük. A film mozgóképes médium, míg a digitális- vagy újmédia az információk, adatok számítógép alapú tárolását, közvetítését vagy manipulálását jelenti – kettejük találkozása pedig legalább annyi átfedést, mint fennmaradó különbséget produkált.

Gyakran elmondjuk, hogy praktikus és intézményi-strukturális szempontból nézve az új, digitális technológia a filmipar minden szegmensén markáns nyomot hagyott, az előkészítéstől (pl. forgatókönyvíró szoftverek, previzualizáció), a forgatáson (pl. DV, motion/performance capture, Simul-Cam) és utómunkán át (pl. digitális vágás, képkalkoló szoftverek, VFX) a forgalmazásig (pl. DVD, Blu-Ray, online marketing, streaming, VOD, stb.) és a bemutatásig (pl. DCP, 3D, Dolby Atmos, 4K stb.). Ezen túl megváltoztatta a restaurálás és archiválás standardjait, a filmek fogyasztási szokásait (l. házimozsi, mobil, tablet), ahogyan a befogadói aktivitást (pl. rajongói közreműködés, blogok), sőt, a filmes újságírás szerepét is; a filmre hatott az újmédia-kontextus (videojátékok, VR, interaktív szimulációk, adatbázisok, hypertextek), de szélesebb perspektívában a mediakonvergencia, a világháló, a közösségi média és a részben ezekkel

összefonódva zajló globalizáció is. A poszt-film, poszt-mozi terminusok pontosan arra hívják fel a figyelmet, hogy ma mindannyiszor idézőjelbe kellene tennünk a „film” és „mozi” kifejezéseket, annyira nem azonosak már egykori, hagyományos önmagukkal. A pezsgő, gyorsan változó felszín mögött azonban azt is látni kell, hogy mind a mozi, mind a film intézménye továbbra is létezik és népszerűsége is nagyjából töretlen. Folyékony, változékony médiummá válva, több platform között szétesztődva, transzmediális kapcsolatokat kialakítva folytatja pályafutását egy olyan korban, amelyről egyelőre nem látszik, hogy csupán átmeneti korszak-e vagy a gyors és folyamatos változások korának kezdete.

Mindez a filmtudomány számára is feladja a leckét, ugyanakkor rengeteg izgalmas, kutatásért kiáltó témát és ezek interdiszciplináris feldolgozásának lehetőségét kínálja. A *Metropolis* eddig ugyan nem szentelt önálló összeállítást a digitalizációnak, de a kétezres évektől egyre több lapszám cikkei érintették az elektronikus/digitális vizualitást (Új képfajták 2001/2; *Önreflexió a filmművészetben* 2007/2), a filmtrükk és fantasztikum (*Science fiction* 2003/2), a tévésorozatok illetve hollywoodi filmek új kép- és történetalkotásának (*Kortárs amerikai tévésorozatok* 2008/4; *Kortárs hollywood* 2012/4; *Narratív komplexitás* 2012/1), a 3D-film (*Film/test/film* 2013/3) vagy a digitális hangtechnika (*Hang a filmben* 2015/2) idevágó kérdéseit, mely szövegeket ezuton is a téma iránt érdeklődők figyelmébe ajánljuk.

A *Film a digitális korban* címmel megjelenő két új lapszám a digitalizáció következményeinek és filmre

gyakorolt hatásának csak néhány kiemelt vonatkozásával foglalkozik; a befogadói-nézői, stilisztikai-esztétikai illetve technológiai-infrastrukturális aspektusokat öt olyan írás segítségével tekintjük át, melyek eltérő tematikus hangsúlyaik ellenére több ponton érintkeznek, és közös filmpéldákon, szakirodalmi referenciákon is osztoznak egymással. Thomas Elsaesser és Malte Hagener első lapszámban megjelenő szövege mindhárom fenti szempontot érintő, nagyívű körképet fest azt analóg-digitális váltás hatásairól. *Film Theory Through the Senses* (2015) című kötetük szemléletéhez híven, ez az utolsó fejezet is filmtörténeti, filmelméleti és testi-érzékszervi szempontokat integráló, a kor filmpéldáit organikusan az érvelésébe építő szöveg, mely a digitális filmet szélesebb kontextusban, a médiakonvergenciával és virtuális valósággal alkotott háromszögben láttatja. Elsaesserék bravúrosan kapcsolják egymáshoz, illetve ütköztetik a témában publikáló, eltérő elméleti álláspontokat képviselő olyan szerzőket, mint Lev Manovich, Sean Cubitt, Vivian Sobchack, Anne Friedberg vagy Jay Bolter és Richard Grusin, a filmelmélet jövőjét és filozófiai perspektíváit felmérő kitekintéssel zárva írásukat.

Az összeállítás második tanulmánya néhány közelmúltbeli hollywoodi effekt-film példáján keresztül a digitális textúrák látványosításának új trendjével foglalkozik, melyet a szerző a későkapitalizmus érzéki logikájának kontextusában, a többlet, túltermelés és a túlingerlés fogyasztói kultúrát és kortárs médiát átható jelenségének részeként értelmez. Margitházi Beja amellet érvel, hogy a minél több érzékszervet mozgósító kortárs blockbusterek kompjúter-generált textúrái nem csak az érzéki bevonódást szolgálják, de a narráció tetőpontján megjelenő „digitális többlet” révén, a mediális és digitikus szövegek egymásba játszásával – továbbra is attrakció részeként – az illúzió gondosan kiszámított leleplezését is végrehajtják.

Az első lapszámot Polonyi Eszter, tanárának, Thomas Elsaessernek a legújabb könyvéről írott recenziója zárja. A kötet felvetése szerint sohasem volt annyira szükségszerű a film történetének média-archeológiai szempontú újragondolása, mint a mozgóképes műlthoz való gazdag hozzáférést kínáló digitális kor hajnalán. Ennek egyik következményként

Elsaesser párhuzamot von a kortárs digitalizálódó film és a 19. századvégi, tudományos és technikai látványosságokkal operáló vizuális média, illetve a némafilmkorszak között, másfelől felhívja a figyelmet a kortárs művészet azon érdeklődésére, amellyel múzeumi terekbe enged be és a művészeti kánonba integrál akár populáris filmeket is, ezzel is újrafertéve mindazt, amit hagyományosan a filmekről gondoltunk.

A szám előkészítésében való közreműködéséért külön köszönet illeti az ELTE filmszak *Kortárs film és CGI* című kutatászemináriumán részt vett MA hallgatókat. Bízunk benne, hogy a két lapszám a mellékelt tematikus bibliográfiával együtt és a témába kódolt elavulás ellenére inspiráló és hasznos anyaggal látja el a filmes digitális váltás hatásai iránt érdeklődőket, ugyanakkor érzékelteti a kutatásban rejlő, általunk lefedetlenül hagyott további lehetőségeket is.

A szerkesztő